

локалне управе, правосуђа, чиновништва, војске и хајдучије.

Политички и привредни односи Србије и Турске до 1838. године обрађени су у петом поглављу.

Међународни односи Србије и великих сила до 1836, као и односи са Црном Гором, Грчком, Влашком и Молдавијом, предмет су разматрања шестог поглавља.

Питања културе, здравства и вјерских институција обрађена су у седмом поглављу.

Завршно, осмо поглавље Р. Љушић посвећује драматичном паду кнеза Милоша.

Поред закључака на српско-хрватском и резимеа на енглеском језику, изведен је и регистар имена и географских назива, као и табеларни приказ географско-демографских и финансијских карактеристика Србије овога времена. Дакле, књига је опремљена по свим научним и техничким критеријумима.

Досадашња научна сазнања неких наших историчара (Слободана Јовановића, Васе Чубриловића, Драгослава Јанковића) говоре да је процес изградње српске аутономије завршен са 1830. годином. Владимир Стојанчевић у монографији „Милош Обреновић и његово доба“ сматра да је процес националне аутономије завршен са 1833. годином, док су у тексту за „Историју српског народа“ (В,) одређили за 1830. годину.

Радош Љушић у студији „Кнежевина Србија (1830 — 1839)“ сматра да је Србија непотпуну аутономију стекла 1830, а потпуну 1833. године. Хатишерифима од 1829,

1830, 1833. и Бератом 1830. издатим према руско-турским уговорима, Србија је стекла све елементе државе 19. вијека.

Шире схваћено, национални процес српске револуције започет устанком 1804. године окончан је Хатишерифом из 1833. године.

Територијалним проширењем Србија је добила посебан статус у Турском Царству инаугурисан Хатишерифом од 1833. године. Она је територијално обухватала простор ослобођен у првом устанку, чиме је коначно нестало Београдског пашалука.

Новопостављена граница између Србије, Турске, Аустрије и Влашке међународно је призната. Добијена јавноправна акта гарантовала су Србији право на унутрашњу самосталност. Поред грба и заставе, ријешила је и трибутарне обавезе финансијском реформом 1837/1838. године. Суштински, Србија је све више постојала независна држава, формално, остала је у саставу Турског Царства до Берлинског конгреса 1878. године.

Аутор је користи обимну архивску грађу и сва значајнија научна историографска остварења која се односе на овај период. Писана приступачним стилем, доступна је како научним радницима тако и широј читалачкој публици.

За даље проучавање овога периода студија Радоша Љушића „Кнежевина Србија (1830 — 1839)“ је незаобилазно историографско дјело.

Радојица Лубурић

ЧЕДОМИР МАРКОВИЋ, НЕОЛИТ ЦРНЕ ГОРЕ,

Београд, 1985

У низу својих значајних публикација, Центар за археолошка истраживања при филозофском факултету у Београду објавио је недавно, овог пута у сарадњи са Заводом за заштиту споменика кул-

туре СР Црне Горе — Цетиње, књига Чедомира Марковића *Неолит Црне Горе*. Она у суштини представља докторску дисертацију аутора, која је успјешно одбрањена на Филозофском факултету у Бео-

граду 1984. године. Већ и сама чињеница да научна и шири читалачка публика у Црној Гори није често у прилици да види издања археолошког садржаја оправдано је штампање ове публикације

Текст почиње уводом, у коме аутор сажето и прегледно даје историјат истраживања неолитског доба у Црној Гори од 1954. године, када почињу прва истраживања, до нових резултата археолошких испитивања. Ради јаснијег прегледа настанка и развоја неолита у Црној Гори, аутор ту територију дијели у три веће географске и археолошке културне области, што, уз поступан и систематски изложен садржај, читаоцу пружа јасну слику питања неолита Црне Горе.

У првом поглављу (*Неолитска налазишта на подручју црногорског приморја и његовог залеђа*, стр. 12—30) обрађено је пет налазишта, искључиво пећинских локалитета: Црвена стијена, Спила, Коронина, Брањај и пећина Дучића. Будући да је најпознатији и најрепрезентативнији праисторијски локалитет у Црној Гори, Црвена стијена описана у другим приликама и у многим публикацијама, аутор овдје само сумира резултате вишегодишњих истраживања. Детаљније је обрађен локалитет Спила, не само због важног археолошког материјала него и зато што је овдје, први пут на читавом јадранском подручју, констатована култура која слиједи неолитској — анеолит.

Друго поглавље (*Неолитска налазишта у пивској области*, стр. 31—45) доноси опис такође пећинских локалитета Одмут и налазишта на Саставцима. Будући да су оба локалитета потопљена акумулационом језером за потребе hidroцентрале Мрагине, подаци из ове књиге представљају и документациони материјал.

Локалитети који су обрађени у трећем поглављу (*Неолитска налазишта на подручју црногорског Полиња*, стр. 46—72) — Крештица, Беран крш и Трње, омогућавају посматрање неолитског доба Црне Горе у другом свјетлу, у односу на претходне, јер сва три на-

лазишта припадају типу насеља под отвореним небом.

Процес неолитизације Црне Горе, питање релативне и апсолутне хронологије, као и основна популациона и културна прожимања, аутор сумарно доноси у четвртом поглављу (стр. 73—83).

Публикацију прате попис библиографије (стр. 85—88) и резиме на енглеском језику (стр. 91—105). Табле на 67 страница илуструју налазе појединих локалитета са најкарактеристичнијим археолошким материјалом. Текст је допуњен фотосима, картама и профилима налазишта.

Већ овакав преглед свједочи о богатству података које доноси ова монографија као синтеза маркантне културе у развоју живота на овом дијелу наше земљи.

Археолошка наука последице другог свјетског рата направила је изванредан замах, а посебно теренска истраживања: организована су систематска реконгносирања терена, пришло се планском проучавању одређених периода, настала су дјела изванредне важности. Све то захваљујући, с једне стране, богатству археолошких локалитета којима обилује наша земља и, с друге, великом напору и изузетним способностима неколико генерација археолога, познатих и признатих и изван граница Југославије. Неки од њих су професори код којих је аутор студирао и са којима је сарађивао током дугогодишњих теренских истраживања.

Уопште неолитско доба представља напредак у основним привредним гранама, почетак земљорадничке и сточарске производње, израда керамичке робе и полираних камених оруђа, прогрес и у осталим видовима материјалне и духовне културе. Настанак и развој неолита у Црној Гори условљен је и зависи од низа фактора природне средине, а захваљујући истраживањима већег броја налазишта, аутор је успио да да заокружену слику овог периода на овом простору. Важно је такође напоменути да је неолит Црне Горе имао значајну улогу и у остваривању кон-

такта између континенталне и источносредоземне цивилизацијске струје.

Овим издањем праисторијска археологија је добила јасан и цјеловит преглед до сада постигнутих резултата истраживања, синтезу проблема која омогућава разумијевање неолитске културе Црне Горе. Даља истраживања само ће обогатити репертоар локалитета и археолошке грађе.

Књига представља одговарајуће археолошко дјело, употребљиво како за истраживача тако и за оне којима археологија није ужа специјалност. Ту двојаку вриједност обезбјеђује јој систематска и прегледна композиција текста, засни-

вање закључака на чврстим аргументима — археолошкој грађи, личним истраживачким радом и ангажовањем на терену. Естетски изглед књиге донекле нарушава двостубачни слог, што није у складу са савременим захтјевима.

Овој се монографији могу приписати и друге позитивне одлике: сажета али веома комплетна садржина археолошких истраживања неолита Црне Горе, исцрпна презентација разноврсног материјала неолитског доба, литература проистекла из тих радова, документована анализа стратиграфије и релативне хронологије неолита, широко постављени односи са сусједним подручјима.

Марко Цамај